

13. Скальський В. Стан органів влади в Українській Народній Республіці (листопад 1917 – квітень 1918 рр.). Магістеріум. Вип. 41: Історичні науки. Київ, 2010. С. 22–28.

14. Солдатенко В. Ф. Українська революція: історичний нарис. Київ: Либідь, 1999. 976 с.

15. Тимченко Р. Причини поразки Центральної Ради та передумови приходу гетьмана П. Скоропадського до влади в українській історіографії. Література та культура Полісся. Серія: історичні науки. Вип. 85. Ніжин, 2016. С. 70-80.

16. Формування та діяльність місцевих державних адміністрацій та самоврядування в період Української революції 1917-1920 рр.: матеріали круглого столу, м. Кам'янець-Подільський, 2 липня 2015 р. / Ред. кол.: В. Травінський (співголова), В. Дубінський (співголова), О. Комарніцький (співголова), С. Копилов та ін. Кам'янець-Подільський, 2015. 84 с.

УДК 94(477) «1920»

Алла ЖЕЛЄЗКО, Яна ВИСОЧАНСЬКА
(м. Київ)

Полковник Петро Болбочан: тернистими шляхами в ім'я Української держави

У доповіді проаналізовано діяльність полковника армії УНР Петра Болбочана в період національно-визвольних змагань українського народу початку ХХ ст. на фоні політичних конфліктів та суперечностей в розумінні майбутнього України, які і сьогодні недостатньо усвідомлені суспільством. Здійснена спроба провести паралель між трагічними подіями столітньої давнини та сьогоденням.

Ключові слова: Петро Болбочан, державотворчий процес, українська армія, Кримська операція.

*«Обов'язок перед Україною кличе мене до зброї»
Петро Болбочан*

Постановка проблеми. Сьогодні надзвичайно важливо не повторювати трагічних помилок політиків минулих епох. В історії українського державотворення червоною ниткою прописано про важливе ставлення українського істеблїшменту до власних збройних сил.

Трагічна доля полковника армії УНР Петра Федоровича Болбочана періоду національно-визвольних змагань початку ХХ ст. відзеркалила сутність історичного моменту щодо розбудови української державності. Постать військового діяча, переможця великої кількості військових кампаній, зокрема Кримської операції, у вітчизняній історіографії залишається суперечливою та малодослідженою. Драматизм тогочасних подій полягав у тому, що політичні діячі не розуміли передусім важливості побудови незалежної української держави (державного апарату) з міцною професійною армією, яка б могла захищати національні інтереси, а одразу очікували від революції тільки радикальних

соціальних перетворень. На відміну від теоретиків-політиків, П. Болбочан на початку українських визвольних змагань у 1917 р. був зрілою та політично свідомою людиною, зі сформованими поглядами на суспільство та армію, яка пройшла Першу світову війну. Тому військові формування під командуванням П. Болбочана відіграли велику роль у звільненні української землі від більшовицької окупації. Будучи свідомою та зрілою особистістю, він як ніхто інший розумів яким шляхом повинна рухатися Україна задля розбудови своєї державності та здобуття незалежності. Проте, погляди «верхівки» значно відрізнялися від позицій професійних військових, до яких належав П. Болбочан. Беручи до уваги, непрості стосунки полководця з вищими органами влади, його доля склалася вкрай трагічно, залишивши по собі велику кількість загадок та тем для дискусій. Саме ці обставини і зумовлюють актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Наукових напрацювань присвячених біографії та військової діяльності полковника Петра Болбочана в українській історіографії досить мало. Серед невеликої когорти дослідників його життєвого та професійного шляху, варто виділити працю В. Сідака, Т. Осташка та Т. Вронської «Полковник Петро Болбочан: трагедія українського державника» [2]. На основі архівного матеріалу Центрального державного архіву вищих органів влади України розкрито драматизм тогочасних подій, зокрема будівництво української армії, опубліковано матеріали судової та слідчої справ полковника Петра Федоровича Болбочана. Ярослав Штендер свою книгу «Засуджений до розстрілу» присвятив пам'яті Корпусу Запорожців полководцем якого був П. Болбочан, а також тим, хто зі зброєю в руках боронив державність України [4]. Праця Сергія Громенка «Забута перемога. Кримська операція Петра Болбочана 1918 року» – перше наукове дослідження історії походу українських військ в Крим 1918 р. висвітлює трактування «кримської проблеми» на світовій арені про сили та плани сторін, хід бойових дій та причини втрати можливості приєднання Криму до України ще сто років тому [1].

В зв'язку з тим, що у вітчизняній історіографії особистість та діяльність полковника П. Болбочана досліджена недостатньо (багато архівного матеріалу розпорошено в архівах за кордоном, зокрема в архівах Російської Федерації) [2, с. 4], особливої уваги заслуговує цикл історичних сюжетів, інтерв'ю провідних науковців України, розміщених у мережі Інтернет. Варто відзначити інтерв'ю Ірини Фаріон [3], в якому вона на основі джерельного матеріалу аналізує причину знищення видатного полководця отаманом С. Петлюрою та проводить паралель між подіями національно-визвольної боротьби початку ХХ ст. та сьогоденням.

Мета роботи – дослідити військову діяльність полководця Петра Болбочана, проаналізувати його внесок у розбудову української держави на фоні політичних конфліктів та суперечностей в розумінні майбутнього України в період національно-визвольних змагань початку ХХ ст.

Об'єктом дослідження є військова діяльність та військові операції під проводом Петра Болбочана, його взаємовідносини з вищими органами влади – від Центральної Ради до Директорії. *Предметом дослідження* є військові перемоги та

поразки полковника П. Болбочана в контексті політичних конфліктів та протистояння політичному курсу Директорії УНР.

Виклад основного матеріалу. Багатогранна та неоднозначна постать полковника П. Болбочана викликає досить багато дискусій серед сучасних дослідників його діяльності. В його особі відбивається надзвичайна майстерність та відданість справі, яку він робив в ім'я майбутніх поколінь на фоні розбіжностей та політичних конфліктів з боку влади.

Незважаючи на те, що Петро Федорович служив при трьох національних урядах, він залишався поза політикою і завжди був прихильником правила: командири повинні призначатися не за політичною приналежністю, а за ступенем їхньої професійної підготовки [5, с. 225].

Свою діяльність в українському військовому русі він розпочав з формування I-го Українського полку імені Богдана Хмельницького, який прибув на фронт та увійшов до складу 5-го корпусу російської армії. Військові формування під його командуванням відіграли помітну роль у звільненні українських земель від більшовицької навали, яскравим підтвердженням є Кримська операція, яка незважаючи на вимушене залишення завойованих позицій, в черговий раз довела блискучий талант полковника та показала його як розсудливого воєначальника, також здатність українського війська протистояти як більшовицькій, так і німецькій арміям.

Досліджуючи біографічні дані майбутнього полководця, здається, що сама доля, знаючи про його талант до військової справи, підштовхнула вступити юнака до Чугуївського юнкерського училища. При цьому, варто пам'ятати, що він будучи сином священника, закінчує Кишинівську духовну семінарію, але насправді вже тоді хлопець мріє стати військовим. На жаль, цей вибір та його внесок у розбудову української держави тривалий час не був гідно оцінений ні його сучасниками, ні наступними поколіннями.

Серед дослідників біографії та військової діяльності полковника Петра Болбочана, є версія, яка характеризує його як авантюриста, чия діяльність призвела до поразок на фронті. Дослідивши архівні джерела, зокрема матеріали слідчої та судової справ, науковці Сідак В., Осташко Т. та Вронська Т. прийшли до висновку, що ця версія ґрунтується переважно на спогадах заангажованих політиків. Проте, на війні неможливо не бути авантюристом, особливо, якщо ти відданий своїй справі: «... запорожці, які служили під ним, гордяться тим... В боях показав себе дійсно талановитим полководцем. У ніякім положенні і в жодних умовах він не тратив здібності орієнтуватися... Завжди був у найнебезпечніших місцях, чим і викликав підйом духу запорожців» – залишились спогади його товаришів по зброї під час Кримського походу [2, с. 26].

Талант видатного полководця полягає не лише в його досвідченості та професійності, яких він набув під час Першої світової війни. Будучи людиною ідейною та високопатріотичною, він розширював межі національної свідомості своїх побратимів, чим викликав різкий супротив лідерів Української Центральної Ради, які вбачали майбутнє України як автономної частини у складі федеративної Росії. Відповідно до такої позиції, лідери-автономісти не мали чіткого уявлення

про власні збройні сили, а отже, і про державне будівництво. Звідси – орієнтація на так званий «спільний революційний фронт з російською демократією» і побоювання самостійницьких течій у середині українського руху, зокрема серед військовиків. Найбільшим противником української армії був В. Винниченко: «Не своїй армії нам соціал-демократам треба, а знищення всяких постійних армій... Українська демократія повинна в сей час добре пильнувати – українського мілітаризму не було і не повинно бути й далі» [2, с. 9]. Такі висловлювання були вкрай принизливими для українських військовиків, які мали власну позицію щодо становлення та розбудови української держави, особливо в такий непростий переломний не тільки для України, а й для всієї Європи час. Враховуючи політичну ситуацію у світі, а особливо – в більшовицькій Росії, полковник Петро Федорович Болбочан, як ніхто інший, розумів важливість побудови міцної професійної армії, яка могла б захистити ще дуже крихку українську державу.

Вершиною воєнного мистецтва підполковника (на той час понизили у рангу) Петра Федоровича Болбочана та однією з найбільших перемог армії УНР стала Кримська операція у квітні 1918 р. [1, с. 6]. Під час операції він вкотре виявив рішучість та активну державницьку позицію, відвойовуючи Крим.

Як відомо, Кримський похід проводився за таємним усним наказом уряду й Міністерства військових справ УНР. Попри пропозиції німців у ході Берестейських переговорів, включити Крим до сфери національних інтересів УНР, українська делегація відмовилася це зробити, аргументуючи свою відмову правом татарського народу на самовизначення [2, с. 26]. Проявивши демократичність, давши право татарському народу на самовизначення, український уряд не зумів зрозуміти, що народ цей прагне якнайбільше бути частиною України, борючись в тилу Червоноармійських військ та підтримуючи українські війська добровольчими формуваннями. Рішення тогочасного уряду, при намаганні їх зрозуміти викликають дисонанс. Відрядивши Запорізьку дивізію на чолі з П. Болбочаном на здобуття Кримського півострова та Чорноморського флоту, лідери УНР так і не спромоглися з лютого до квітня 1918 р. видати офіційний документ, де б зазначалося, що Кримський півострів є частиною України. Тому вимоги німців скласти зброю та залишити Крим були цілком вмотивованими, (незважаючи на боротьбу проти спільного ворога) оскільки не було ніяких документів, що підтверджували б законність перебування українського війська на території півострова. Своєю чергою Міністерство військових справ УНР на запити німецького командування відповідає «... що жодних завдань для операцій у Криму ніякому відділові не давало...» [2, с. 28]. Через таку байдужу позицію уряду, блискучі перемоги Запорізької дивізії не були використані, а сама вона фактично потрапила під загрозу ліквідації німецькими військами. Здається, не вистачило єдиного подиху, кроку для приєднання Криму до України, але в тому немає провини українських військовиків, які зробили все можливе для того, ведучи невпинну боротьбу з більшовицькими силами. Попри це, а ні військовий міністр, а ні уряд не вжили жодних заходів, щоб зберегти Крим за Україною, натомість вирішивши, що союз з німцями є важливішим.

Вислів П. Болбочана, який став епіграфом до цієї праці, доводить, що він борючись за творення самостійної демократичної української держави, довірив цю «зброю» людям, які не знають як з нею поводитися. Будучи людиною в більшій мірі аполітичною, його мало цікавили міжурядові суперечки, жертвою яких в кінцевому розвитку подій він став. Головною ж ціллю полководця було творення незалежної української держави, розбудова її державного апарату та створення міцної професійної армії, яка б захищала кордони України. На жаль, необхідності в таких перебудовах не розуміли тогочасні лідери, які прагнули перш за все реалізувати свої політичні амбіції. Власне тому, Україна навесні 2014 року знову опинилася «над прірвою» з тієї ж причини.

Доба національно-визвольних змагань є яскравим прикладом того, чим не можна ігнорувати, будуючи сучасну українську державу: « За жодних обставин не можна ставити вузькі партійні інтереси понад ідеєю здобуття незалежності. В жодному разі не можна розвалювати армію, покладаючись на мирні трактати чи іноземні сили. Ні за яких умов не можна відкладати проведення життєво необхідних реформ. Ну і не варто забувати, що гарний агітатор може бути сильнішим за цілий полк». С. Громенко [1, с. 5].

Перечитавши книгу українського історика Сергія Вікторовича Громенка «Забута перемога. Кримська операція Петра Болбочана 1918 р.», виникає бажання поставити ті ж самі запитання, які поставив автор у своїй передмові «Забута перемога» і, на які, на жаль, сьогодні навряд чи хто дасть відповідь:

- як так трапилось, що уроки минувшини не були засвоєні, а люди, що боролися за цю державу забуті та «стерті» з її історії?

- чому лише зараз, зазнавши чергового удару ворога, відбувається українське військо, вирішується мовне питання, здійснюється декомунізація та інші перетворення?

- невже українське суспільство та його влада не винесли необхідних уроків з подій національно-визвольної боротьби 1917-1921 рр.?

Відповідь на це питання є досить простою, проте невтішною: ідейні та патріотичні люди, що відстоювали інтереси української державності, зазнали долі схожої до долі П. Болбочана, підтвердженням цьому є загадкові обставини загибелі радянського політв'язня та дисидента В. Чорновола, передчасна загибель українського співака, заслуженого артиста Автономної Республіки Крим Андрія Кузьменка, у якого виникали ті ж самі питання. Залишаючи свої «криваві відбитки» в історії українського народу, переписуючи його історію, разом з тим «ламаючи» генетичний код нації, Україна довгий час залишається в лещатах радянсько-російського режиму, яка й нині бореться з пережитками минулого та «відбілює» плями, які так майстерно намагалися «затерти» радянські політики [1, с. 5].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналізуючи події національно-визвольних змагань, з впевненістю можна сказати, що ситуація повторилася знову. Сім років з тридцяти незалежних, наша держава веде нав'язану Російською Федерацією гібридну війну, втрачаючи найкращих синів та доньок своїх. Чи можна нинішню ситуацію назвати розплатою за помилки

минулого? Однозначно сказати вкрай складно, але прорахунки «правлячих кіл» початку ХХ ст. не були враховані зі здобуттям Україною незалежності. Тому маємо такі болючі наслідки, що доводять незрілість та неготовність наших політиків до прийняття тієї реальності, в якій ми знаходимося...

На сьогодні залишається потреба та запит українського суспільства у подальших дослідженнях щодо історії становлення української держави, відшліфовуючи радянські міфи, паралельно відтворюючи пам'ять про її визволителів, до яких належав і Петро Федорович Болбочан, постать якого є прикладом надзвичайної відданості та жертвності своїй державі та її народу.

Примітки

1. Громенко С. Забута перемога. Кримська операція Петра Болбочана 1918 року. Київ: К.І.С., 2018. 266 с.
2. Сідак В., Осташко Т., Вронська Т. Полковник Петро Болбочан: трагедія українського державника: Наукове видання. Київ: Темпора, 2009. 426 с.
3. Фаріон Ірина. Про завоювання Криму Петром Болбочаном / Велич особистості. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=MBB5FZeC6Fc>.
4. Штендер Я. Засуджений до розстрілу. Львів. 1995.
5. Шарабуряк Л. Петро Болбочан – взірець національної самоповаги (до 135-річчя від дня народження). Краєзнавство. 2018. №3. С. 225-227.

УДК: 94:687-055.2

Ярина БОРТНІК
(м. Київ)

Розвиток жіночої моди в першій половині ХХ ст.

Розглянуто приклади жіночої моди першої половини ХХ століття як елементу культури. Проаналізовано еволюцію моди у залежності від розвитку суспільно-політичних подій, що відбувалися у даний період. Розкрито зміну ролі жінки в суспільстві.

Ключові слова: стиль, мода, жінка, роль жінки, культура.

Науковий керівник: *Мелещенко Т. В.*, декан історичного факультету НПУ імені М. П. Драгоманова, кандидат історичних наук, доцент.

Постановка проблеми. Мода є однією із складових культури. Вона постійно змінюється, еволюціонує. Часто зміни в моді залежать від того, як змінюється економічна чи політична сфери, які тягнуть за собою перетворення в соціальному й культурному житті. Особливо ці зміни яскраво відбиваються на трансформації одягу. Можна сказати, що зміни в стилі одягу є рефлексією на соціальні виклики часу такі як промислові революції, економічні кризи, війни. Для підтвердження нашої тези спробуємо проаналізувати зміну жіночого одягу в період першої